

Achtergrondinformatie sessie 2, Mensenrechten 16.2.2023

Dit jaar vieren we het 75-jarig jubileum van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

Een interessant document met wortels diep in de politieke geschiedenis.

In de eerste sessie hebben we gekeken naar hoe de 19^e eeuw vormgaf aan een verschuiving van denken die in een cascade eerst de status van burgerschap, behoren tot een volk en toegang hebben tot de manier waarop dat volk haar politiek bedrijft en vormgeeft, daarna de staat zelf en daarna de wereld definieerde in termen van rechten en voorrechten.

We stelden ook vast dat de Amerikaanse grondwet daar een grote rol in gespeeld heeft als katalysator van de discussie over staatsinrichting.

In deze sessie licht ik twee andere draden uit het grotere tapijt om duidelijk te krijgen waarom er een verklaring kwam en welke processen in de achtergrond meewerkten aan haar blijvende noodzaak.

Wanneer we naar de geschiedenis van de 19^e eeuw kijken, kunnen we voor Europa zeggen dat de eeuw begon met Waterloo en eindigde met de moord op Franz Joseph. Ik weet dat er andere visies zijn, maar voor de politieke geschiedenis is dit een goede kapstok.

Je kunt de eeuw dan verdelen in 20 jaar conservatieve repressie, 20 jaar revolutie en strijd en veertig jaar nationalisme. Allemaal bij benadering, omdat Metternich wel na 1835 de grip op Oostenrijk verloor, maar de onderdrukking daar niet minder van werd in Centraal-Europa; omdat in veel landen de liberalen pas later voet aan de grond kregen en omdat Rusland haar eigen spoor trok dat niet in deze verdeling past. Ezelsbruggetjes zijn altijd vereenvoudigingen die de wazige randen buiten beeld houden.

Met de grondwetjaren 1840-1854 krijgen de meeste Europese landen een grondwet met daarin burgerrechten en in veel gevallen stemrecht voor een kleine groep die over tijd steeds verder verbreed zou worden. Daardoor veranderde ook het denken in die landen. De liberale gedachte opende de deur om na te denken over wat die burger dan in het grotere internationale raam zou kunnen zijn. Voor veel landen was het antwoord daarop nog lang “vervangbare arbeid”, maar juist door de industriële revolutie steeg de behoefte aan koloniale waren en daarmee het contact met landen en volken die totaal andere wereldbeelden hadden.

We zien twee ontwikkelingen die daaruit volgen. De eerste is het pad van hebzucht dat de wereld als een taart verdeelde tussen de sterkste Europese staten. Denk daarbij aan de rechte lijnen op de Afrikaanse kaart en de Britse obsessie om een rechte strook tussen Kaapstad en Alexandrië te verkrijgen of de Franse om heel West Afrika Frans te laten zijn als verlengde van Algerije. In al die gevallen ging het om grondstoffen. Wie er leefde was niet interessant, want de kolonisator was toch superieur aan de inboorling aan de Wakki Takki rivier. Er waren fabrieken die moesten draaien en indigo, katoen, suikerriet en bananen groeiden niet in West-Europa.

De VS volgden dat pad op een andere manier omdat ze nog onderweg waren om binnenshuis te groeien. Nieuwe staten en de noodzaak van de daarbij behorende infrastructuur zorgde ervoor dat de aandacht niet naar grote avonturen in Afrika en Azië ging. Verder was er nog te veel schade op te ruimen van de Burgeroorlog en de afschaffing van de slavernij. Schade die tot op de vandaag zichtbaar aanwezig is. Pas met de Spaans Amerikaanse oorlog krijgt de VS koloniën: de Filipijnen, Puerto Rico, Guam en Samoa waar alleen strategisch belang aan gehecht wordt.

Er was ook een tweede stroming. De realisatie dat we iets konden leren in Azië, omdat men daar blijkbaar iets meer mens was dan in Afrika. Britten die in India tegen een diepgewortelde cultuur botsten, Nederlanders die in Indonesië, Ceylon, Japan en Formosa mensen ontmoetten met een

Religies voor Vrede Nederland – WCRP NL

Secretariaat: harry.overmeijer@gmail.com Orthenseweg 36, 5212 XB 's-Hertogenbosch NL Tel. 06-30444027

Web: www.religiesvoorvrede.nl Twitter [@religiesvvrede](https://twitter.com/religiesvvrede)

filosofie die ongrijpbaar was maar eindeloos fascineerde. We vegen al die reacties onder de noemer Oriëntalisme, omdat we Afrikanen en de oorspronkelijke bewoners van Amerika en Oceanië tegelijkertijd als tweederangs bleven zien.

Later in deze serie zullen we spreken over de bittere vruchten van dat idee van eerste en tweede keus mensen, maar het is heel belangrijk te beseffen dat India en China op dezelfde manier opgedeeld hadden kunnen worden als Afrika als daar niet een hoge en oude beschaving in leven was geweest. Kijk naar het Midden-Oosten om te zien hoe slecht dat had kunnen uitpakken.

Al die koloniale avonturen zorgden voor een spiraal van investeringen in macht en middelen die die macht zichtbaar maakten. Vooral Frankrijk, het Verenigde Koninkrijk en de diverse Duitse identiteiten investeerden diep in wapens en schepen.

Pruisen was al langer gecharmeerd van grote kanonnen en schepen die tot de tanden bewapend waren, maar toen Pruisen Duitsland werd kwam daar een extra dimensie bij die zorgde dat de Britten en Fransen in razend tempo in de spiraal van groter, sterker en dodelijker stapten. In de achtergrond hoor je ook Nederlandse kassa's rinkelen omdat we aan alle drie vooral schepen en munitie verkochten. De spiraal werd een maalstroom na 1860 toen Oostenrijk en Rusland beseften dat er een boot gemist ging worden als ze niet meegingen in die modernisering van militaire macht.

Dit was niet alleen een verhaal van betere manieren om elkaar om het leven te brengen, het was ook het verhaal van "wij zijn de Britten/Fransen/Duitsers/kies maar en wij zijn superieur aan alle volkeren" nationalisme. Tussen het wapengekletter werd de identiteit van hele volken gedefinieerd als deel van een groter kunstmatig geheel dat op de een of andere manier goddelijk aangewezen was om te heersen. Dat is een trein die ergens rond 1890 ontspoorde en pas in 1945 pijnlijk tot stilstand kwam in de ruïnes van Berlijn en later Hiroshima.

Juist in die wedloop speelde het oriëntalisme een dempende en remmende rol. Door de kennis die verworven werd in met name India kwam een ander model voor het voetlicht. Het duurde lang voor die invloed zichtbaar werd, omdat er de omweg van het mysticisme voor gebruikt werd en daar ook veel gebruik van opium en andere al dan niet geestverruimende praktijken in opgenomen waren. Maar uiteindelijk waren het de mensen in het spoor van Helena Blavatsky en Gurdjieff die na gingen denken over leven in harmonie en een grotere familie van volkeren.

Het is lastig om in die soep van esoterische ideeën aan te wijzen waar het tegengeluid begon, maar het werd in mijn idee heel zichtbaar met de initiatieven van tsaar Nicolaas II en de Haagse vredesconferenties die er op volgden. (Ik hoop dat Erik de Baedts ons daar meer over kan vertellen tijdens de sessie, maar ik zet in de leeslijst een aantal documenten die je op weg kunnen helpen om daar een beter begrip van te krijgen.)

Deze conferenties legden vast wat een oorlogsmisdaad was en hoe daarmee om te gaan in een bovennationaal framework naar het oudere model van de Lieber Code die in de Amerikaanse Burgeroorlog gebruikt was. Ze waren de basis voor de Geneefse Conventies die nog steeds de maatstaf zijn en jammer genoeg nog steeds niet universeel geratificeerd zijn.

De Haagse Conferenties maakten ook zichtbaar dat wanneer dit geregeld kon worden ook andere grote vraagstukken op deze manier geregeld konden worden. Vooral Theodore Roosevelt en Woodrow Wilson waren daar al snel van overtuigd. Door de onderbreking als gevolg van de Eerste Wereldoorlog kwamen niet al die ideeën tot stand, maar het leidde wel tot de Volkenbond en later de VN.

In een zijpad dat ik verder in de leeslijst laat is het uitzonderlijk dat zulke grote stappen voorwaarts gemaakt konden worden door de initiatieven van een klein groepje zeer vasthoudende mensen die op het eerste gezicht nooit zo belangrijk hadden kunnen zijn:

Florence Nightingale, Henri Dunant, Bertha von Suttner en Jean de Bloch.

Zo zijn we nu in 1914 en staat de wereld ogenschijnlijk op de drempel van vrede en de-escalatie. Zonder een meneer Princip en een bezoek aan Sarajevo was het misschien gebeurd, maar de krachten van het nationalisme waren te sterk voor dat breekbare moment.

De verschrikking die volgde bracht het Verenigde Koninkrijk aan de rand van het bankroet, stortte Duitsland in de nachtmerrie van de Weimar republiek, maakte Frankrijk een casinostaat en zag de verkrumpling van Oost-Europa en het Midden-Oosten. Elk was ramp genoeg voor een hele generatie, maar de reactie was net als in 1815 niet samen alles opruimen maar wraak nemen en nog verder fortificeren in ideeën van nationale superioriteit. Waar het gezichtsverlies en de economische ruïnes het grootst waren, Italië, Duitsland, Rusland wortelde dit het diepst. Er zit heel weinig verschil tussen de retoriek van Stalin en Hitler als je kijkt naar hoe ze een extern vijandsbeeld gebruikten om de eigen superioriteit te herstellen en onderstrepen.

Dit onheil wortelde net zo diep in andere staten, maar kreeg andere uitingsvormen. Wie ook maar oppervlakkig de politiek van het VK in de 1930's bestudeert ontdekt dat Oswald Mosley niet uit de blauwe lucht kwam vallen. Hetzelfde geldt voor Petain, Franco, Salazar en Mussert.

Wat mij blijft intrigeren is hoe we eerst een halve generatie in de modder van Vlaanderen opofferden (Ik weet dat er ook enorme aantallen sneuvelden in Gallipoli, Mesopotamië en elders), daarna opkrabbelden en vervolgens hetzelfde nog eens dunnetjes overdeden met eerst de minderheid van dienst en daarna letterlijk honderdduizenden jonge mannen en vrouwen op vier continenten en onvoldoende moed en gewoon door gingen met het intrigeren en vernietigen.

Het goede dat eruit voortkwam is dat juist door die nachtmerrie, die voor sommige landen nog lang niet over was in 1945, de gedachte dat een land in zijn eentje geen eind kan maken aan de spiraal van onmenselijkheid. Dat besef leidde tot de VN, de Geneefse Conventies en de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Waar die laatste twee cruciaal gebleken zijn voor de toekomst die we na 1945 hebben opgebouwd. Ik denk dat het wetenschappelijke optimisme van de 50er jaren en de wederopbouw die tegelijkertijd plaatsvond niet half zo succesvol waren geweest zonder het besef dat er onder die twee verdragen rust. We moeten het leven op de planeet Aarde samen vormgeven op basis van rechten en gelijkwaardigheid.

Het is aan ons de kreukels die er nog in het tafellaken zitten glad te strijken en die droom voor ook de laatsten die daar geen deel aan hebben beschikbaar te maken. Jij in jouw kleine hoekje en ik in het mijne.

Izzy Mansour